
alimara

REVISTA DE TREBALL SOCIAL
NÚMERO 44 / SEGONA ÈPOCA / DESEMBRE DE 1999

**Consell Insular
de Mallorca**

alimara

Núm. 44

Segona època, desembre de 1999

Edita: Consell Insular de Mallorca
Redacció: Servei d'Acció Social i Sanitat
General Riera, 67
07010 Palma
Tel.: 971 76 07 62
Fax: 971 76 19 52

Portada: Kirstine Kammerer
Maquetació
i impressió: Gràfiques Marín

Dipòsit Legal: PM - 128 - 1987

Els articles d'aquesta revista expressen únicament l'opinió dels seus autors.

PROPOSTES D'ACTUACIÓ PER A LA REFORMULACIÓ DEL SUPORT TRANSITORI COMUNITARI / RENDA MÍNIMA D'INSERCIÓ⁽¹⁾

Andreu Horrach Torrens,
sociòleg.

Josep Quevedo Garcia,
pedagog

Des dels seus orígens l'any 1996 el Suport Transitori Comunitari (STC)/ Renda Mínima d'Inserció (RMI) ha pretès incorporar al Sistema Públic de Serveis Socials de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears noves línies de treball per donar resposta a les situacions de necessitat social. La primera es constitueix com una prestació econòmica de quantia diferencial, destinada a cobrir les necessitats bàsiques de les persones perceptores. Mentre que la segona s'estructura com un conjunt d'activitats encaminades a la reintegració a la vida activa d'aquelles persones que es troben en estat de necessitat i dirigides a la promoció personal i social, amb participació de les institucions públiques i entitats privades sense ànim de lucre, mitjançant programes d'integració.

Per donar compliment a aquests objectius, la Renda Mínima d'Inserció s'organitza com a programa interdepartamental del Consell de Mallorca en el que la Comissió de Benestar Social és la responsable de la prestació econòmica i el Departament de Foment i Ocupació gestiona les mesures d'inserció laboral.

Des d'aquest model organitzatiu s'ha valorat l'experiència acumulada en els darrers tres anys i mig. Com a primera valoració general podem dir que el programa necessita remodelacions tant en la seva base legislativa com en el contingut de la inserció. Pertoca, en conseqüència, obrir noves vies de treball, que ja han estat anunciades al llarg dels anys però que no han arribat a desenvolupar-se per raons diverses. En aquest article volem, si més no, refrescar bona part de les idees que s'han treballat a distints fòrums, espais de regulació, etc.

Per tant això, es formulen un conjunt de propostes que entenem han de ser objecte de debat per part dels tècnics de les àrees de benestar social de les distintes administracions. Aquestes propostes s'han d'entendre més com a línies de treball a desenvolupar, que com una proposta global d'actuació. En conseqüència, per posar en pràctica el que es proposa, s'haurà d'analitzar més endavant la viabilitat i pertinença de cada una de les actuacions descrites.

PROPOSTES D'ACTUACIÓ

Hem estructurat les propostes en distints blocs. El primer fa referència al model de Renda Mínima i conté tres apartats: mesures o propostes a incorporar per part del govern central, mesures pròpies del govern autonòmic i mesures a incorporar per part del Consell de Mallorca.

El segon bloc incideix en la política d'inserció social, específicament en les actuacions a dur a terme des dels departaments de benestar social.

El tercer bloc fa referència a mesures d'inserció laboral per a col·lectius socialment desafavorits.

El model de renda mínima

La responsabilitat del Govern Central

El juliol de 1998, a Vitòria, se celebraven unes Jornades de Rendes Mínimes, amb participació de la pràctica totalitat de comunitats autònomes, per tal de revisar el que havien estat fins aleshores les rendes mínimes arreu de l'estat i per debatre el seu futur. Un punt clau del debat era determinar quina havia de ser la participació de l'administració central, tant en recursos com en àrees d'intervenció. Precisament perquè la intervenció de l'administració central podia jugar un paper fonamental en la definició futura de la RMI, hem volgut iniciar aquest apartat amb la referència a les Jornades.

Entre les aportacions més destacades pels participants i que aquí assumim, destacaven:

1. Procedir a la reforma de les pensions no contributives

La reforma de les pensions no contributives s'ha de concebre en distints aspectes:

- El reconeixement de la figura de la "discapacitat social". Hem pogut constatar que hi ha persones que no poden accedir a un treball normalitzat perquè arrossegueu al llarg de la seva vida distintes vicissituds i entrebancs, on conflueixen problemes de salut física i/o mental, desajustaments convivencials, etc. Són persones que ja duen molts anys fora del mercat laboral i difícilment podran retornar-hi.
- Reduir el requisit de temps de residència a Espanya, actualment de 10 anys, en el cas de persones espanyoles que han viscut a l'estranger.
- Revisar el grau de minusvàlua per casos en què conflueixen distintes problemàtiques no sols físiques sinó també socials, en els termes que plantejàvem en el primer punt.
- Possibilitar la incorporació ràpida de persones amb malalties clarament incapacitants per al treball (per exemple, càncer i malalties infectocontagioses), que en molts casos resten sense cobertura dintre del sistema de protecció contributiu.

2. La participació de l'estat en el finançament de la RMI

Aquesta participació s'hauria de donar en termes de finançament de la prestació econòmica, la qual cosa permetria destinar més recursos en aquest concepte, obrir la RMI a nous col·lectius necessitats, allargar els períodes de prestació, etc.

D'igual manera, es podria contemplar l'elaboració estatal d'uns criteris i requisits bàsics d'accés a la RMI, que permetés que qualsevol ciutadà, amb independència del lloc de residència, pogués accedir a la prestació.

3. Un tercer element molt important seria relacionar la creació d'empreses i les contractacions laborals amb les Rendes Mínimes. Des de l'any 1996 resta pendent la normativa sobre empreses d'inserció, d'especial rellevància per a l'ocupació de població especialment desafavorida. D'igual manera, en la legislació de contractació laboral, el Ministeri de Treball hauria de preveure modalitats que permetessin la incorporació de beneficiaris de la RMI a les empreses.

Al marge d'aquestes consideracions, s'està obrint a les distintes comunitats autònomes el debat sobre el salari ciutadà, en la perspectiva que tota persona ha de tenir uns mínims vitals garantits amb independència de contraprestacions. Parteix de la idea que s'han de repartir les rendes en una societat o el repartiment del treball és difícil.

La responsabilitat del Govern de les Illes Balear

Un cop fetes les referències relatives a la participació de l'administració de l'estat, passem a analitzar quins són els elements de futur, els reptes a resoldre des de l'àmbit autonòmic.

La reforma de la normativa

S'ha de procedir, al nostre entendre, a la revisió de Decret 36/1995, de 6 d'abril, del Suport Transitori Comunitari per part del Govern de les Illes Balear.

A la llum de l'experiència acumulada durant tres anys de prestació, s'han d'introduir canvis en l'articulat en qüestions clau:

- Reduir el temps de residència a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears (CAIB) com a requisit per accedir a la renda. Actualment és de dos anys i precisament una part de les persones que poden trobar-se en dificultats d'accés al treball són les que han arribat més recentment, que d'altra banda segurament compten amb menys relacions familiars i d'amistat estables.
- Reduir també el temps de formació d'un nou nucli familiar com a condició per percebre la RMI. Actualment han d'haver passat 18 mesos des de la formació d'un nou nucli familiar per accedir a la RMI. En qualsevol cas, incorporar algunes excepcions a la norma com en el fet de desinstitucionalització del sol·licitant.
- Revisar les quanties de la prestació pel que fa a fills a càrrec del perceptor. Actualment, i des de 1996, estan fixades en 5.000 pessetes. S'ha d'incorporar una revisió anual per actualitzar-la.
- Ampliar el ventall de possibles contraprestacions, acceptant que hi ha persones que necessiten processos previs a l'entrada en el mercat laboral o que no podran inserir-se pels seus condicionants personals.
- Articular les mesures que es disposen des de la Direcció General de Treball i Formació i les que es desenvolupen des de la d'Acció Social. En aquest moment, a Mallorca ambdues direccions generals participen de les accions de la RMI però ni en la normativa ni en programes es dóna la coordinació.
- Redefinir les funcions de la Comissió Interinsular (Article 10 del decret) per dotar-la de sentit homogeneïtzador de les rendes de cada illa, de manera que restin garantits uns mínims per a qualsevol persona, amb independència de l'illa en la qual resideixi.
- Modificar la denominació de Suport Transitori Comunitari, que no entenem a què respon, per la d'Ingrés Mínim d'Inserció, Renda Mínima o Renda Bàsica, que és la denominació que empren la resta de comunitats autònomes i els països europeus.
- Possibilitar expressament que una persona pugui percebre temporalment una part de la RMI un cop s'ha incorporat a un treball normalitzat. D'aquesta manera, l'accés a un treball es recompensat doblement i la família obté uns ingressos que li permeten superar dificultats acumulades. La percepció podria situar-se al voltant del 50% de la RMI i en un termini màxim de 4 mesos. Una altra possible

fórmula és computar com a ingressos del treball sols els que superin el 75% del Salari Mínim Interprofessional.

- Flexibilitzar el límit d'edat, ara establert 25 anys (7è del Decret), o bé en menys de 25 si es tenen responsabilitats familiars, per donar cabuda a joves menors de 25 anys emancipats o orfes quan aquests participin d'un projecte d'inserció laboral.

D'igual manera s'ha de situar el límit superior en els 65 anys, amb les següents excepcions:

- Majors de 65 anys amb menors a càrrec.
- Majors de 65 anys que no poden percebre una pensió no contributiva perquè no duen els anys suficients residint a Espanya, d'acord amb la Llei de Pensions no Contributives.
- Diferenciar entre ajudes periòdiques i no periòdiques, generant una normativa per a les ajudes d'emergència social. En aquest moment, a l'article 2 del Decret, es parla indistintament d'ajudes periòdiques i no periòdiques. Aquesta nova normativa de mínims de les ajudes no periòdiques hauria de garantir que qualsevol ciutadà tingués accés a una ajuda pública amb independència del municipi de residència.

Altres mesures complementàries

1.- Amb independència de la revisió del Decret 36/95, el Govern de les Illes Balears ha de crear un banc de dades de totes les ajudes públiques, de manera que puguin analitzar-se els solapaments i complementacions. D'igual manera, ha de permetre poder analitzar la influència de les prestacions econòmiques en la superació de la pobresa.

Però aquesta base de dades, per ser operativa, necessita d'una normativa reguladora de les prestacions econòmiques de serveis socials que les articuli, ordeni i complementi.

2.- El Govern de les Illes Balears hauria de crear un fons de garanties per fer efectives les pensions d'aliments quan aquestes no són abonades i existeix resolució judicial que obliga a fer-la efectiva o s'està a l'espera de resolució. En moltes ocasions, la manca de pagament de les pensions fa que aquests ingressos siguin substituïts i abonats amb fons de la RMI.

La responsabilitat del Consell de Mallorca

En la part de responsabilitat que correspon al Consell de Mallorca, en virtut de les seves atribucions com a gestor del Suport Transitori Comunitari, s'hauria de procedir a millorar la RMI en els següents termes:

- La reducció de la burocràcia:

De la coordinació de bancs de dades de les distintes administracions seria possible agilitzar la tramitació de la renda, de manera que no fossin necessaris tants tràmits. S'han fet intents per part del Consell d'accedir als bancs de dades de l'INSS i INEM però les sol·licituds han estat denegades.

D'altra banda, amb l'ampliació del període de percepció a 12 mesos s'ha reduït la tramitació per a la pròrroga i s'ha allargat.

En alguns casos d'especial dificultat, per obtenir documents per a la tramitació, i que constitueixen excepcionalitat, la valoració s'ha de basar i fonamentar en la informació aportada pels serveis socials instructors.

• Ampliar les portes d'accés a la RMI, especialment a municipis petits que poden tenir problemes en la tramitació de les sol·licituds, valoració de casos i posterior seguiment i avaluació dels processos i resultats. Les solucions poden passar per:

- Possibilitar que altres entitats col·laboradores tramitin la RMI en aquests municipis.
 - Incrementar per part del Consell de Mallorca el suport en la valoració de potencialitats per a la inserció i de disseny d'itineraris d'inserció.
- Incorporar com a possibles perceptors a persones majors de 65 anys en casos que no puguin percebre pensions contributives o no contributives.
- Donar un nou tractament a les pensions com a ingrés computable de la unitat familiar, de manera que sols es computin la quantitat de la pensió que excedeixi la base de la renda mínima. Amb la formulació actual es provoca que membres joves de la unitat familiar hagin de dependre exclusivament d'una pensió de jubilació o invalidesa d'un altre membre de la família.
- Recollir la situació d'interdepartamentalitat del programa RMI en una futura modificació de les bases reguladores. Es tractaria de dotar de contingut la comissió interdepartamental com a òrgan de coordinació i decisió, assignant a la llum de l'experiència del darrers anys les responsabilitats que pertoquin a cada un dels departaments del Consell de Mallorca que gestionen la RMI. Revisar, en conseqüència, les funcions assignades a la comissió tècnica i a la comissió d'avaluació i seguiment.
- Modificar els articles del reglament relatiu a programes d'inserció per adaptar-los a la gestió que actualment du a terme Foment i Ocupació.
- Realitzar un programa anual de formació dels professionals d'atenció primària en temes d'inserció social i laboral.

L'impuls de l'actuació en matèria d'inserció social

Quant a la inserció volem avançar les següents propostes d'actuació futura:

Cap a un enfocament més global de les polítiques d'inserció social

Ja hem destacat en altres ocasions (vegi's «Memòries tècniques de la RMI») la necessitat que la Renda Mínima sigui un instrument d'actuació en el marc d'un pla de lluita contra l'exclusió i la pobresa, o dit amb una formulació més positiva d'un "Pla d'Inserció Social de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears". Aquest pla d'inserció hauria de contemplar distints tipus de mesures al voltant dels següents eixos:

a) Polítiques de benestar social amb implicació dels distints sistemes de protecció social (educació, sanitat, urbanisme, habitatge, treball, formació professional i ocupacional).

Aquestes polítiques han d'implicar la interdepartamentalitat i la integralitat en l'abordatge de les solucions als problemes de l'exclusió i la pobresa. Alhora, impliquen fer una revisió de la normativa autonòmica per garantir l'exercici de tots els drets socials i l'accés als recursos de benestar social a les persones en situació d'exclusió social. Per tant, s'ha de revisar l'accés a l'habitatge públic, la normativa de les activitats formatives, el suport en temes d'escolarització, etc.)

b) Articulació i complementació de les distintes prestacions econòmiques a què ja hem fet referència en un altre apartat.

c) Programes d'intervenció des dels serveis socials amb col·lectius socialment desfavorits (persones soles, dones amb càrregues familiars no compartides, immigrants, transeünts, expresos.....). Per a cada un d'aquests col·lectius s'han de dissenyar programes d'intervenció que bàsicament els promocienin socialment, coordinin i unifiquin les actuacions de tots els recursos, creïn equips específics quan sigui necessari, facilitin la formació específica dels professionals.

Aquest Pla Autònom s'hauria de concretar en Programes Insulars d'Inserció Social com a instruments que en relació amb el territori i a partir del consens amb els ajuntaments poguessin donar resposta a les situacions d'exclusió social.

Actuacions territorials

Un altre element destacat en el desenvolupament de polítiques de lluita contra l'exclusió social és la intervenció integral en el territori. En aquest sentit, el Consell de Mallorca hauria d'impulsar, tot i que fos amb caràcter experimental, actuacions en zones deprimides pel tractament integral de problemàtiques (urbanisme, serveis generals, actuacions de caràcter social, desenvolupament de l'economia local, etc.). Aquesta visió integral donaria un nou sentit a la intervenció territorial.

Existeixen experiències clares en aquest sentit des d'iniciatives «Urban» o des dels Programes Pobresa de la Unió Europea.

Un element metodològic que s'ha d'incorporar i que complementa els dos punts anteriors, és la generació de col·laboracions amb tots els agents, entitats i administracions que treballen en el territori. És per això que s'ha de desenvolupar el «partenariat» local, en xarxes de cooperació i intercanvi.

Les actuacions en l'àmbit de la inserció laboral

A l'àmbit de la inserció laboral proposam treballar en els eixos que descrivim a continuació, sempre a partir del criteri bàsic de consens i debat amb els agents socials (sindicats, patronals i empreses o iniciatives d'economia social):

- Definició d'un model d'inserció laboral de la Comunitat Autònoma que reculli les distintes possibilitats d'acord amb els col·lectius necessitats. Es tractaria d'ordenar tots els dispositius de formació ocupacional i inserció des d'aquells que en un nivell inicial pretenen la motivació per al treball fins a les mesures d'inserció en el mercat de treball normalitzat

- Promoure un debat social sobre l'ocupació social protegida. En aquest debat hi han de participar sindicats, organitzacions empresarials, administració pública, entitats no lucratives. Es tracta de trobar espais de confluència i acords pràctics per a la promoció de l'ocupabilitat dels més desfavorits.

1.- Revisar les accions formatives

Flexibilització de mesures per a col·lectius en dificultat.

Actualment la normativa autònoma és molt exigent tant en obligacions per als beneficiaris d'accions com amb les entitats col·laboradores.

Orientar les activitats formatives cap a nous jaciments d'ocupació, i si és possible, relacionar-los directament amb possibles activitats en el territori.

Incorporar totes les mesures i com a prerrequisit mòduls de motivació, habilitats socials, economia domèstica i salut.

Potenciar la formació de formadors dedicats a col·lectius desfavorits.

Potenciar la realització de pràctiques en empreses per a aquests col·lectius.

Facilitar l'homologació com a entitats col·laboradores de formació de les associacions i entitats que treballen en la formació i inserció de col·lectius desafavorits.

2.- Valorar en els concursos per a la contractació de serveis per part de l'administració pública, la disposició de les empreses a contractar persones perceptores de RMI o antics perceptors, o en el seu cas a subcontractar part dels serveis a empreses d'inserció o entitats no lucratives.

3.- Potenciació de les iniciatives locals d'ocupació i els nous jaciments d'ocupació
Els «Planes de Acción para la Ocupación del Reino de España 1998» i 1999, a les seves directrius plantegen la creació de llocs de treball a nivell local i el desenvolupament de l'economia social.

Les dificultats per a la creació d'ocupació duen a noves estratègies que s'han de basar en l'articulació entre l'interès per crear nous llocs de treball amb les activitats que potencialment podrien ser font de noves ocupacions. Es tracta de descobrir noves activitats a partir de noves necessitats socials, siguin individuals o col·lectives, sorgides dels canvis en els modes de vida derivats del model de desenvolupament econòmic i de vida urbana que es concentren en el territori. Parlem, per tant, de serveis de proximitat, en una zona delimitada. Això és, precisament, els nous jaciments d'ocupació que l'informe Delors plantejava l'any 1993. De manera resumida, citem les activitats considerades com a característiques dels nous jaciments⁽²⁾: serveis de vida quotidiana; serveis de millora de la qualitat de vida; serveis d'oci; serveis mediambientals.

4.- Empreses d'inserció

L'entrada en vigor de la nova Llei de Cooperatives possibilita, per primera vegada, la creació de cooperatives d'iniciativa social. S'entén com a tals: «Seran qualificades com a d'iniciativa social aquelles cooperatives que, sense ànim de guany i amb independència de la seva classe, tenen per objecte social bé la prestació de serveis assistencials mitjançant la realització d'activitats sanitàries, educatives, culturals i altres de naturalesa social, o bé el desenvolupament de qualsevol activitat econòmica que tingui per finalitat la integració laboral de persones que pateixen qualsevol mena d'exclusió social i, en general, la satisfacció de necessitats socials no ateses pel mercat» (Art. 116).

Aquesta nova Llei haurà de permetre iniciatives innovadores en el camp de la inserció laboral.

Paral·lelament, les directrius dels Plans d'Ocupació del Govern central proposa:

- Impulsar la creació de Cooperatives d'Iniciativa Social per fomentar la contractació de desocupats en atenció a persones dependents.

- Regular les empreses d'inserció per facilitar la integració sociolaboral de grups afectats per l'exclusió social.

- Ara bé, la regulació de les empreses d'inserció continua sense veure la llum quan és tan necessària per donar cobertura a dispositius empresarials enteses com a "estructures productives de béns o serveis, amb personalitat jurídica, la finalitat de les quals és la incorporació al mercat de treball normalitzat de col·lectius en situació d'exclusió mitjançant processos personalitzats i assistits de formació i treball.» (Pons, 1999)

L'elevat cost de processos d'inserció recomanaria que aquestes activitats fossin

subvencionades per les distintes administracions i que a més comptessin amb participació de les caixes d'estalvis, atès que aquestes iniciatives són de caràcter solidari.

Les estructures d'ocupació podrien ser:

ESTRUCTURES	CARACTERÍSTIQUES	ENTITAT I GESTIÓ
Empresa de transició	Empresa que de forma permanent té un percentatge significatiu d'ocupacions d'inserció, que és ocupat temporalment per persones en dificultat com a espais de passada (formació, adaptació laboral, acompanyament social, formació).	Empresa mercantil amb gestió empresarial. Els suports són permanents al lloc de treball.
Empresa social solidària	Empresa que de forma permanent té un percentatge significatiu d'ocupacions d'inserció, que és ocupat de forma estable per persones amb grans dificultats d'accés a l'ocupació normalitzada.	Empresa mercantil. Beneficien les mateixes persones a cada lloc.
Empresa de treball temporal d'inserció	Empresa que contracta i posa a disposició de tercers persones en dificultat.	ETT de caràcter social.
Empreses tutelades	Empresa que dóna ocupació en un percentatge significatiu a persones en dificultat amb vocació de convertir-se en empresa normal. És tutelada i suportada durant un període de temps limitat.	Empresa mercantil. Gestió empresarial. Els suports es donen mentre l'empresa s'estabilitza i es fa viable.
Ocupació social protegida	Activitats laborals i formatives desenvolupades en una estructura no lucrativa i amb finançament públic (escoles taller, tallers d'ocupació, etc.)	Gestió administrativa. Es finança amb recursos públics.

Parcialment reproduït de "Bases para el desarrollo de estructuras de inserción por lo económico en la Comunidad de Madrid".

NOTES

- (1) Les propostes que es presenten en aquest article són el fruit de la reflexió personal dels autors, ambdós tècnics del Servei d'Acció Social i Sanitat del Consell Insular de Mallorca.
- (2) Comissió Europea (1995): Las iniciativas locales de desarrollo y empleo. Luxemburg: OPOCE.

Bibliografía consultada

AA.VV (1993): *La inserción sociolaboral a debate ¿del paro a la exclusión?* València: Generalitat Valenciana. Edit. Popular, s.a.

AA.VV (1996): *Bases para el desarrollo de estructuras de inserción por lo económico en la Comunidad de Madrid*. Document elaborat per la comissió de Treball per al desenvolupament d'estructures d'inserció per l'economia de la Consejería de Integración Social de la Comunidad de Madrid.

DIPUTACIÓ DE BARCELONA (1998): *Acciones para la integración laboral de inmigrantes*. Document mecanografiat del Servei d'Acció Social de la Diputació de Barcelona.

ESTÉVEZ GONZÁLEZ, C. (1998): *Las rentas mínimas autonómicas. Estudio de las normativas reguladoras y análisis jurídico de las prestaciones*. Madrid: Consejo Económico y Social. Colección Estudios.

GOBIERNO DE NAVARRA (1998): *Plan de lucha contra la exclusión social en Navarra, 1998-2005*. Gobierno de Navarra. Departamento de Bienestar Social.

JIMÉNEZ, E.; BARREIRO, F.; SÁNCHEZ, J.E. (1998): *Los nuevos yacimientos de empleo. Los retos de la creación de empleo desde el territorio*. Barcelona: Fundació CIREM.

MINISTERIO DE TRABAJO Y ASUNTOS SOCIALES (1998, a): *Jornadas sobre rentas mínimas de inserción*. Materiales de Trabajo núm 41. Madrid: Dr. Grał. de Acción Social, del Menor y de la Familia. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

MINISTERIO DE TRABAJO Y ASUNTOS SOCIALES (1998, b): *Plan de Acción para el empleo del Reino de España 1998*. Madrid: MTAS.

MASCARÓ, P; QUEVEDO, J. (1997): *El salari social a Balears: de les evidències als reptes no resolts*. ALIMARA 39, pags. 7-24.

PONS, A. (1999): *"Les empreses d'inserció: Línies generals del seu futur, marc jurídic i reptes que s'hauran d'afrontar"* 16-65, Revista especialitzada en formació i treball, núm. 2, maig 1999, pàgs.24-27.

HUMPREY MARSHALL, T.: *"Ciudadanía y clase social"*. Revista Española de Investigaciones Sociológicas, 79/97, pp. 297-344. Ed. Centro de Investigaciones Sociológicas..

Referències legislatives

Decret 36/95, de 6 d'abril, pel qual es constitueix el Suport Transitori Comunitari. BOCAIB núm. 49, de 20.04.95.

Modificació de les Bases Reguladores del Suport Transitori Comunitari/Salari Social. BOCAIB núm. 74, de 17.06.97.

Ley 1/1999, de 5 de febrero, por la que se modifica la Ley 9/1991, de 2 de octubre, de Medidas Básicas para la Inserción Social. Junta de Galicia.

Llei 10/1997, de 3 de juliol, de la Renda Mínima d'Inserció. Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, núm. 2435, de 17 de juliol de 1997.

Ley 12/1998, de 22 de mayo, contra la exclusión social. Boletín Oficial del País Vasco, núm. 105, de 8.06.98.

Ley Foral 9/1999, de 6 d'abril, para una Carta de Derechos Sociales. BOE 133, de 4 de juny de 1999.